

בשיח הסנה נירא ברקא, ציצת שער.

ויעשה כך במשך שלשה ימים:

יומא קמא ליחרוק ביה יחרוץ בשיח הסנה פורתא, ולימא [שמות ג] "וירא מלאך ה' אליו" וכו' (94).

למחר ליחרוק ביה עוד פורתא, ולימא [שמות ג] "ויאמר משה אפרה נא ואראה", שבהמשכו נאמר "מדוע לא יבער הסנה" המרמז על העברת החום אל הסנה..

למחר ליחרוק ביה עוד פורתא ולימא "וירא ה' כי סר לראות" וכו'. וכך גם יסור החולי.

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: ולימא "ויאמר אל תקרב הלום" וכו'! המסמל את הרחקת החולי, שלא יקרב אליו.

אלא, ליומא קמא לימא "וירא מלאך ה' אליו

אמר רב הונא: לאשתא תילתא לשחפת המתפרצת מידי שלשה ימים, לייתי שבעה סילוי ענפים קטנים משבעה דיקלי, ושבעה ציבי שברי עצים — קיסמים משבעה כשורי קורות, ושבעה סיבי יתדות משבעה גשורי [גשרים], ושבעה קטימי אפר משבעה תנורי, ושבעה עפרי משבעה סנרי, חור האיסקופה שיש בו את ציר הדלת, ושבעה כופרי זפת שמורחים על הספינות משבעה ארבי, ספינות, ושבעה בוני גרעיני כמוני, כמון, ושבעה ביני נימי שערות מדיקנא מזקנו דכלבא סבא, של כלב זקן.

ולציירינהו ויצרור אותם וישימם בחללא דבי צוארא מתחת לגרון כשהם תלויים בנירא ברקא, בציצת שערותיו.

אמר רבי יוחנן: לאשתא צמירתא, לחום המקדיח את כל הגוף — לישקל סכינא דכולא פרזלא, ברזל, ולזיל להיבא דאיבא וורדינא, עצי סנה, וליקטר ביה ולקשור

להשתמש בפסוקים ללחש רפואה? ותיריך, שאם יש לך משמעות שכן וקדושת התורה מרפא על ידי התעוררות וקיום מצוות מותר, והאריך לפרש את משמעות פסוקי הסנה לרפואת הנפש. ובאמת התוספות בשבועות שם הקשו כן ותירצו שמדובר בחולי שיש בו סכנה, וראה מאירי כאן ובשבועות תירוצים נוספים.

וכתב הים של שלמה בחולין [פ"ח, יב]: שיש חרם הקדמונים שאין לסמוך על רפואות התלמוד כדי שלא להוציא לעז על חכמים הקדמונים, ולא ידעו שיש שינוי במקומות וכל שכן בזמנים שהדורות פוחתים והולכים. וכן כתב המהרי"ל שאסור לנסות את הרפואות שבתלמוד, והובא בגליון רבי עקיבא איגר ביו"ד [שלו, א] וראה להלן.

שהם מועילים לפעמים, ובכלל זה הלחשים והקמיעות שהיו בודקים אותם ויש מהם שנחשבים "מומחה" ויש שאינם מומחים.

ג. דברי הבל ואמונות תפלות שהשתרשו בהמון העם כרפואות וסגולות, והובא לעיל המאירי שמפרש שלכן ייחסו אותם לנשים המניקות שמגדלות התינוקות שהיו מלמדות אותם דברי הבל וכדומה, אבל היה בהם לפעמים תועלת לרפואה מעצם האמונה והתקוה של החולה ברפואה על ידם. ולהלן יבואר צדדי האיסורים בכל הסגולות הנ"ל וחילוקי הדינים ביניהם.

94. המהרש"א הקשה הרי אסור להתרפאות בדברי תורה [שבועות טו, ב] ואיך מותר

וגו' ויאמר משה וגו'".

ולמחר לימא: "וירא ה' כי סר לראות".

ולמחר "ויאמר (ה') אל תקרב הלב".

וכי פסק ליה החום — ליתתיה ולפסקי, שישפיל את הסנה למטה, ולימא הכי: הסנה הסנה, לאו משום דנביחת מכל אילני אשרי השרה הקדוש ברוך הוא שכינתיה עלך, אלא משום דמייכת שהינך נמוך מכל אילני אשרי השרה קודשא בריך הוא שכינתיה עלך.

וכי היכי דחמיתיה אשתא, כמו שאת, האש, ראית לחנניה מישאל ועזריה, וערוקת מן קדמוהי, והסתלקת מהם — כן תחמיניה אשתא תראה האש [החום] לפלוני בר פלונית, ותיערוק מן קדמוהי, ותסתלק ממנו.

לסימטא שחין לימא, שילחוש את שמות המלאכים הכי: בז בזייה מם מסייא כם כסייה, שרלאי ואמרלאי — אלין מלאכי דאישתלחו מארעא דסדום, אלו המלאכים שנשלחו מסדום [כך הוא הלחש. אך לא היה כן], ולאסאה שחינא כאיבין, ולרפאות את השחין הכואב. בוז בוזיך בזבזיך מסמסיך, כמון כמין [מילות לחש גרידא ללא משמעות]. עיניך בייך עיניך בייך, השאר במראך האדום ואל תאדים יותר.

אתריך מקומך בך, שלא תתפשט ותתרחב

למקום אחר. זרעוך בקלוט, שלא תוליד, וכפרדה, דלא פרה ולא רביא. כך לא תפרה ולא תרבה בגופיה דפלוני בר פלונית.

לכיפה למי שכפאו שד, לימא הכי: חרב שלופה וקלע נטושה. לא שמויה יוכב חולין מכאובין.

לשידא, לימא הכי: הוית דפקוק דפקוק הוית. יהיה ליטא, מקולל, תבור שבור ומשומת ומנודה השד אשר שמו: בר טיט בר טמא בר טינא, כשמגז מריגז ואיסטמאי.

לשידא דבית הכסא שהזיק לאדם, לימא הכי: אקרפאי דארי בראשו של הארי, ואאופי דגורייתא ובחוטמה של הלביאה, שם אשכחתון ימצאו לשידאי בר שיריקא פנדא [כך שמו של השד]. במישרא דכרתי בערוגה של כרשין חבטיה הפלתיו, בלועא דחמרא בלועו של חמור חטרתיה הלקתיו.

שנינו במשנה: ובני מלכים בזוגין.

מאן תנא שאפילו עני שבישראל מותר לו כמו בני מלכים?

אמר רבי אושעיא: רבי שמעון היא, דאמר: כל ישראל בני מלכים הם. ולכן אין חשש אפילו על עני שהוא עלול לנתקו ולטלטלו.

רבא אמר: באריג בכפותו, שאינו שולפו,

הגמרא בהרבה דברים. והתוספות במועד קטן [יא, א] כתבו שיש דברים שכתוב בגמרא שהם בריאים ובזמנינו הם נחשבים לסכנה משום שנשתנו הטבעים, והוכיחו זאת מרפואות התלמוד שאינם מועילים בזמן הזה.

והחוות יאיר [רלד] כתב כמה סיבות שלא להשתמש ברפואות הגמרא, משום שאין אנו בקיאים בשמות העשבים או שאר דברים שהזכירו שלא ברור לנו פירוש המילים, וכן משום שאין לנו מסורת על הכמות ואופן ההכנה של הרפואות, וכן משום שנשתנו הטבעים מזמן

ודברי הכל⁽⁹⁵⁾.

לכאב האוזן.

ובשן של שועל — דעבדי לשינתא, לשינה, שיש שאינם רוצים לישון, ויש המשתמשים בו לשינה.

מתניתין:

שן של שועל דחייא, חי, — למאן דנייב, כדי שיתעורר.

יוצאין בביצת החרגול, ובשן שועל, ובמסמר מן הצלוב משום רפואה, דברי רבי מאיר.

שן של שועל דמיתא [מת] — למאן דלא נייב.

וחכמים אוסרין אף בחול⁽⁹⁶⁾ — משום דרכי האמורי. שזהו ניחוש שלהם והתורה אמרה "ובחוקותיהם לא תלכו".

ובמסמר מן הצלוב — דעבדי לזרפא. לריפוי מכה שבאה מכלי ברזל.

גמרא:

שנינו במשנה: משום רפואה דברי רבי מאיר.

יוצאין בביצת החרגול — דעבדי לשיחלא,

בהם. א. איסור חוקות הגויים — דרכי האמורי וזה אסור אפילו בחול, ויש כמה שיטות בראשונים מה הכללים באיסור זה ויבואר להלן בגמרא. ב. יש מהם שעשויים מדבר אסור כמו בהמה טמאה או נבלה וכדומה והנידון הוא כשיש סכנה אם הותרו סגולות אלו. ג. איסור רפואה בשבת, שחכמים אסרו לעשות רפואת סממנים ויש לדון אם הם נחשבים רפואה לענין זה. ד. לצאת לרשות הרבים עם רפואות וסגולות אלו אם הם נחשבים משא או כמלבוש ותכשיט. וכתב הרמב"ם בפירושו המשנה [יומא פג, א] שרפואה טבעית המוכנת לנו אופן פעולתה מותרת לחולה שיש בו סכנה גם כשהיא איסור גמור מפני פיקוח נפש, אבל רפואה סגולית אף אם היא מקובלת [על פי הנסיון] אסור לעשותה באופן שעובר בה איסור אפילו כשיש פיקוח נפש [ובלא איסור מותר].

ואף שאסור לעבור איסור לצורך רפואה סגולית מותר לצאת בה לרשות הרבים בשבת וכן פסק הרמב"ם [יט, יג], משום שרפואה אפילו אם אינה אמיתית אלא בני אדם סומכים

95. וכך פסק השו"ע [שא, כג] שדוקא מה שארוג בבגד מותר. והוסיף הרמ"א שדוקא דבר שדרכו להיות מחובר לבגד מותר כשהוא תפור, אבל אם יחבר דבר שאינו עשוי להיות מחובר לבגד אסור. והתוספות לעיל [נח, א] כתבו שחיבור לבגד מועיל דוקא בדבר שרגילות לארגו לכל הבגדים, ולא דבר מיוחד שעושים רק לבגד מסוים כמו חותם של עבד.

ודנו הפוסקים על כמה דברים כעין זוגים, הרמ"א [שם] מתיר לצאת במטפחת לקינוח אף התפורה בבגד, ואף שאינו מלבוש ולא תכשיט כיון שכך נהגו לתופרו בבגד הוא טפל לבגד. אך המשנה ברורה [פד] פסק שבזמנינו אינו מתבטל לבגד אף אם תופרו בבגד. וכן דנו על הטלאי הצהוב שגזרה המלכות לענדו בבגד, [הרמ"א וביאור הגר"א ושער הציון קג]. והביאור הלכה דן על כיסים התפורים בבגד וכן כובע גשם התפור למעיל, ומתיר לצאת בהם.

96. לעיל הובאו כמה סוגי רפואות וסגולות ויש בהם כמה איסורים שאפשר לעבור בשימוש

אביי ורבא דאמרי תרווייהו: כל דבר שיש בו משום רפואה, שנראית הרפואה — אין בו משום דרכי האמורי.

והוינן בה: הא אין בו תועלת משום דרכי הרפואה כגון לחש⁽⁹⁷⁾ — יש בו משום דרכי האמורי?

והתניא: אילן שמשיר פירותיו סוקרו צובע אותו בסיקרא וטוענו באבנים.

ומקשינן: בשלמא טוענו באבנים — כי היכי דליכחוש חיליה [שיחלש העץ]. כי כשהעץ שמן וכוחו רב פירותיו נושרים.

אלא סוקרו בסיקרא — מאי רפואה קעביד? ומדוע לא יאסר משום דרכי האמורי.

ומשנינן: כי היכי דליחזייה אינשי, וליבעו עליה רחמי. ואינו עשוי לרפואת האילן אלא לסימן על כך שפירותיו נושרים.

כדתניא: [ויקרא יג] "וטמא טמא יקרא" המצורע — מלמד שצריך להודיע את צערך לרבים, ורבים יבקשו עליו רחמים.

אמר רבינא: כמאן תלינן כובסי אשכול תמרים בדיקלא — כי האי תנא. שמודיעים שהוא משיר פירותיו כדי שיבקשו עליו רחמים.

תני תנא בפרק אמוראי [הלכות דרכי האמורי] קמיה רבי חיאי בר אבין.

אמר ליה: כולחו אית בהו משום דרכי האמורי, לבר מהני שתי הסגולות דלהלן:⁽⁹⁸⁾

א. מי שיש לו עצם בגרונו מביא מאותו המין ומניח ליה על קרקרו, ולימא הכי: חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד — אין בו משום דרכי האמורי.

במקום אחר ומתכוונים שיעיל כסגולה אסור משום דרכי האמורי. וראה מאירי.

והר"ן מביא מחלוקת באיזה אופן התירו סגולה ולחש לרפואה, דעת רבנו יונה שדוקא מה שהוכח שהוא מרפא [אף בדרך סגולית] מותר אבל מה שלא הוכח ואינו רפואה טבעית אסור. ובביאור הגר"א [שא, כז] תמה שבמשנה אסרו קמיע שאינו מומחה רק בשבת? וראה לבושי שרד. ודעת הרשב"א והר"ן שכל מה שיש צד שהוא מועיל לרפואה מותר כמו קמיע שאינו מומחה, ודוקא מה שהוכח וידוע שאינו אלא שקר והבל אסור משום דרכי האמורי.

98. רש"י [סז, ב] כתב שבכל הסוגיא גורסים יש בו משום דרכי האמורי, וכתב הגר"א [י"ד קעט, ח] שנראה שהיתה לפניו גירסא אחרת — אין בו משום דרכי האמורי, והבית יוסף שם הביא רמ"ק שגרס כך, וכך גרס רבי יהודה

עליה אינה נחשבת משא כמבואר בריטב"א [סא, א] וכן אין בה איסור רפואה בשבת, וכן לפי סברת המאירי [הובא לעיל] שבטחון ותקות החולה בסגולה גורמת שיתחזק על ידה, מובן שסגולה יש בה גם קצת תועלת אמיתית ולכן אינה נחשבת משא בשבת.

97. רש"י. והיינו שלחש ורפואה סגולית אסורה, ותמה הרא"ש מהגמרא לעיל שלימדה כמה לחשים וסגולות, והרשב"א הקשה מביצת חרגול וכו' במשנה? ולכן הם מפרשים שכל מה שידוע שהוא מרפא ואפילו לחש וסגולה וקמיע מותר, אבל מעשים שאין בהם תועלת לרפואה ונעשים משום אמונת ההמון שהם גורמים ברכה והצלחה וכדומה אסור. אך רש"י בעצמו בחולין [עז, ב] מפרש שכל דבר שנעשה בגוף החולה [ואפילו בעל חי ועץ] לצורך רפואה מותר ואפילו לחש וסגולה, אבל דבר חיצוני שעושים

האומר: דונו דני, התחזקו חביותי — יש בו משום דרכי האמורי.

רבי יהודה אומר: אין דין אלא לשון עבודה זרה ממש. שנאמר [עמוס ח] "הנשבעים באשמת שמרון ואמרו חי אלהיך דין", וחייב עליו משום קורא בשם עבודה זרה.

האומר לעורב צרה, שהוא לחש לעורב, לפי שהוא חושב שהעורב מבשר בשורות ולעורבתא שריקו והחזירי לי זנביך לטובה — יש בו משום דרכי האמורי.

האומר: שחטו תרנגול זה שקרא ערבית, כעורב, ושחטו תרנגולת שקראה גברית, כתרנגול — יש בו משום דרכי האמורי⁽⁹⁹⁾.

ב. לאדרא, עצם של דג שנתקע בושט, לימא הכי: ננעצתא כמחט, ננעלתא כתריס, שייא שייא. רד רד.

האומר: גד גדי התמזל מזלי, ופנוק לא, ואל תתעייף אשכני ובושכני יום ולילה — יש בו משום דרכי האמורי.

רבי יהודה אומר: גד אינו אלא לשון עבודה זרה, שנאמר [ישעיהו סה] "הערכים לגד שלחן".

הוא בשמה והיא בשמו [שמחליפים שם האיש בשם האשה כלילה משום נחוש] — יש בו משום דרכי האמורי.

ג] והגר"א חולק בתוקף וראה ט"ז. אלא שצריך להבין מה הטעם והסיבה לשוחטה, שהרי הרמ"א [קעח, א] פסק [ומקורו ממהרי"ק שורש פח, שהאריך לבאר דין זה] שאיסור דרכי האמורי נאמר על שני דברים: חוקים, והיינו דברים בלי סיבה הגיונית ותועלת מובנת, והם נעשים רק כמסורת ואמונה בכוחם וכשהם דרכי הגויים יש בכך שמץ עבודה זרה. ו"חוקות התועבות" שהם מנהגי פריצות ופריקת עול ומעשים מכוערים. ואם כן לשחוט תרנגול שקרא ערבית ותרנגולת שקראה כתרנגול שהוא חוק בלי הגיון, צריך להיות אסור ואיך צוה רבי יהודה החסיד לעשות כך?

אבל המהרי"ל [קיא] הוסיף לבאר הסבר מדוע יש לשוחטה, משום שכל שינוי בטבע שרואים באדם או בעל חי שנעשה לו מעשה משונה אפילו לטובה [כגון שנוולד לו כמה בנים בבת אחת וכדומה] יש לחשוש שמא קרב קיצו או נגזרה עליו גזירה, ומפני זכויות שיש לו או כדי לעשות תכליתו בעולם נעשו לו מעשים משונים למהר את ההנהגה שנגזרה עליו, ולכן

החסיד [ראה להלן]. ולפי גירסא זו צריך להבין מה החילוק בין שתי הסגולות האלו לשאר הסגולות המותרות? [הגר"א שם העיר כן]. אבל המהרי"ל בליקוטים [הובא ברבי עקיבא איגר יו"ד שלו, א] מבאר שיש מעלה בסגולות אלו, וכתב שבזמן הזה אסור לנסות את סגולות ורפואות התלמוד והם לא יועילו [וראה לעיל כמה סיבות לכך], חוץ משתי הסגולות למי שבלע עצם שהוא לחש בדוק ומנוסה. ורבי עקיבא איגר מביא [שם] שתי גירסאות בנוסח הלחש ואופן עשייתו.

99. הבית יוסף [יו"ד קעט] תמה שרבי יהודה החסיד צוה בצואתו [ג] לשחוט תרנגולת שקראה כתרנגול? וכתב שהוא גרס בכל הסוגיא אין בו משום דרכי האמורי וכן כתב הגר"א [שם, ח]. אבל המהרי"ל [קיא] כתב שהוא סובר שכל האיסור בדברים הנעשים כדרכי האמורי הוא דוקא כשהוא אומר בפה שעושה מחמת סיבה מסוימת, אבל לעשות את המעשה בלי לפרש את הסיבה מותר. וכך פסק הרמ"א [שם],